

Horizontal Hostility in Some Female-Centered Fictional Works of Sadegh Chubak

Leila Ali Rezaei¹ Mehri Talkhabi^{1*} Heydar Hasanlu¹ Nozhat Noohi¹

1. Zanjan, Islamic Azad University, Zanjan Branch, Iran

DOI: [10.22080/rjls.2024.26869.1465](https://doi.org/10.22080/rjls.2024.26869.1465)

Abstract

This article explores horizontal hostility and its role in the suppression and subjugation of women and girls in the works of Chubak. In Chubak's fiction, patriarchy plays a fundamental role in the oppression of women. Of the various tools that patriarchy employs to achieve its objectives, horizontal hostility is the strongest weapon and the greatest barrier to women's advancement. In this form of hostility, women who share similar social positions, instead of cooperating and sympathizing, turn against each other. This division among women enables further oppression. Considering the situation, the main question here is: how does horizontal hostility, alongside patriarchy, influence women's submissiveness, and where does it originate from? This research is essential for interpreting Chubak's work and attempts to offer broader perspectives on his literary contributions. Ultimately, the article concludes that without addressing horizontal hostility, any call for sisterhood among women in the face of patriarchy is futile.

Keywords: Sadegh Chubak, Patriarchy, Horizontal hostility, Sisterhood, Submissiveness

Introduction

A cursory glance at Sadegh Chubak's women-centered stories reveals the undeniable role of the patriarchal system in the oppression and subjugation of women. Within these narratives, women appear as tools or instruments that patriarchy utilizes to further its domineering objectives. Thus, Chubak's women-centered stories vividly depict the competition, jealousy, and negative emotions women harbor toward one another. This is because fictional literature—especially the novel—reflects many social realities and can trace the footprints of numerous truths within society.

Since Sadegh Chubak is a naturalist writer, he has skillfully integrated these realities into his stories by selecting slices of individuals' daily lives and depicting them with great artistic finesse. His purpose in addressing these realities has been to demonstrate that women possess significant power to exclude or expel others—primarily their fellow women—from social groups. This is especially true when these women themselves have been marginalized or ostracized by men or other women for various reasons. Chubak has sought to show that such exclusion can have devastating emotional and social consequences for the individual and those around her.

In stories like *The Patient Stone* (*Sang-e Sabur*), *The Crimson Shirt* (*Pirahan-e Zerehshki*), *Under the Red Light* (*Zir-e Cheragh-e Ghermez*), and others, Chubak emphasizes that when a woman or girl is rejected by other women or girls, she experiences a profound and painful terror. In Chubak's view, the power struggles among women can be as ruthless as those

* Department of Persian Language and Literature, Faculty of Humanities, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Corresponding author: mehri.talkhabi@gmail.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

among men. Although in his stories such conflicts rarely escalate into physical violence, their verbal and emotional consequences can be far more devastating and destructive than one might imagine. In many cases, women are more frequently the targets of such aggressive behaviors than men.

This animosity and hostility among women, which often manifests among their peers, is nowadays referred to as “horizontal hostility.” Horizontal hostility can appear among women and girls who share similar social spheres—for instance, classmates, groups of friends, sisters, mothers and daughters, stepmothers and stepdaughters, maids within a household, co-wives (rivals in polygamous marriages), daughters-in-law and mothers-in-law, female neighbors, female coworkers, and female relatives both close and distant (such as sisters-in-law, aunts by marriage, etc.). Horizontal hostility is widespread among women and takes forms such as jealousy, unhealthy competition, gossip, slander and defamation, deception and manipulation, physical and emotional aggression, indifference toward each other’s problems and hardships, and character assassination. Women’s reactions to each other vary significantly depending on different circumstances and contexts, although it should be noted that the situation among socially successful women is only slightly better in this regard.

Horizontal hostility is considered the patriarchal system’s most powerful weapon and the greatest obstacle to women’s progress. In this type of hostility, women who share similar or closely aligned social positions, instead of collaborating and empathizing with one another, rise against each other as rivals. Such hostility fosters division among women and paves the way for further oppression. On the other hand, horizontal hostility and vindictive behaviors, manifested as deviant actions, can damage women’s individual and social lives, bringing anxiety, depression, and various physical and mental illnesses. In any case, women’s hostility and animosity toward one another has vast dimensions and numerous examples worthy of exploration.

Research Questions and Methodology

This descriptive-analytical study conducted by consulting library and online sources attempts to determine the answers to the following questions:

1. From where does women’s vulnerability to horizontal hostility in Chubak’s stories originate?
2. How does it function, and to what extent is it effective?

Findings and Conclusion

Competition between women is, in its natural form, a normative and inevitable behavior essential for the progress of any human being. However, when these rivalries take on negative expressions, such as aggression and entrenched hostility, the situation becomes altogether different. Many feminists do not address the antagonistic relationships among women. For instance, in Maggie Humm’s *Dictionary of Feminist Theory*, there is no mention of women’s own complicity in their misfortunes. This amounts to merely erasing part of the problem.

This article seeks to make women aware that although they are intensely dependent on and in need of each other to liberate themselves from patriarchal domination, many of them at times behave toward one another in inhumane, even savage and abusive ways. Such savagery is extraordinarily powerful, painful, and paralyzing. Without acknowledging

horizontal hostility among women, calls for sisterhood and solidarity among them are futile and meaningless. Therefore, women must first accept that they themselves are no less responsible than men in sustaining male dominance and patriarchy. This is because horizontal hostility is the patriarchal system's most powerful weapon and the greatest obstacle to women's progress.

The lack of extensive scholarly work and articles on the topic of women's hostility toward each other, in comparison to studies on men's hostility toward women, indicates that this issue has remained largely unexplored due to widespread denial. Since fictional literature—especially the novel—serves as a mirror reflecting the behaviors of individuals in a society, this issue could not have escaped the notice of Chubak, a realist and naturalist writer. Thus, by addressing conflicts among women alongside the oppression and injustices of patriarchy, Chubak has tackled the matter with a broader perspective, free from gender bias. A review of Chubak's works leads to the conclusion that horizontal hostility is closely linked to patriarchy. Moreover, superficial religious beliefs, superstition, women's ignorance and illiteracy, gender-based constraints, poverty and deprivation, and suppressed psychological complexes are among its primary origins, themes consistently addressed by naturalist writers. Therefore, by removing these factors and alleviating the pressures and frustrations stemming from patriarchal behavior in society—and consequently reducing women's submissiveness—it is possible to take significant steps toward fostering relationships characterized by compassion, empathy, kindness, and cooperation among women, thereby safeguarding future women and girls against the harmful consequences of horizontal hostility.

خصوصیت افقی و نقش آن در سرکوب و سلطه‌پذیری زنان و دختران در برخی از آثار داستانی زن محور صادق چوبک

^۱ ID لایلا علیرضایی

^۲ ID مهری تلخابی

^۳ ID حیدر حسنلو

^۴ ID نزهت نوحی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۶/۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۱

DOI: [10.22080/rjls.2024.26869.1465](https://doi.org/10.22080/rjls.2024.26869.1465)

چکیده:

موضوع مقاله حاضر خصوصیت افقی و نقش آن در سرکوب و سلطه‌پذیری زنان و دختران در آثار چوبک است. در آثار داستانی چوبک عامل پدرسالاری در سرکوب و سلطه‌پذیری زنان نقش بسیار اساسی دارد. از آنجا که پدرسالاری برای پیشبرد و رسیدن به اهداف سلطه‌جویانه‌ی خود نیاز به ابزارهایی دارد؛ در این میان خصوصیت افقی قوی‌ترین سلاح نظام پدرسالاری و بزرگترین مانع پیشرفت زنان محسوب می‌گردد. در این نوع خصوصیت، زنانی که جایگاه اجتماعی مشترک و نزدیک به هم دارند به‌جای همکاری و همدلی با همدیگر، به دشمنی با یکدیگر و هم‌قطاران خود برمی‌خیزند. این نوع خصوصیت، باعث نفاق در میان زنان می‌شود و زمینه را برای ستم مضاعف فراهم می‌کند. سؤال بنیادین این مقاله آن است که نقش عامل خصوصیت افقی در کنار نهاد پدرسالاری چه تأثیری در رفتار و سلطه‌پذیری زنان دارد و از کجا نشأت می‌گیرد؟ ضرورت این پژوهش از آن روست که برای تحلیل و تفسیر آثار چوبک، تألیف مقاله‌هایی از این دست ضروری به نظر می‌رسد. اهمیت این تحقیق از آن روست که تأمل بر روی این موضوع، می‌تواند افق‌های وسیع‌تری در تحلیل و تفسیر آثار چوبک بکاود و گزارش کند. این مقاله سرانجام به این نتیجه می‌رسد، بدون در نظر گرفتن مسأله خصوصیت افقی، دعوت کردن زنان به رابطه‌ی خواهری در برابر پدرسالاری، اقدامی بی‌نتیجه خواهد بود و خصوصیت افقی با ایجاد نفاق در میان زنان می‌تواند مسیر پدرسالاری را در رسیدن به اهداف خود هموار سازد. این مقاله بر اساس روش تحقیق توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای به سرانجام رسیده است.

کلیدواژه‌ها: صادق چوبک، پدرسالاری، خصوصیت افقی، رابطه‌ی خواهری، سلطه‌پذیری.

۱- دکتر تخصصی، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه:

alirezaeileila228@gmail.com

۲- استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. (نویسنده مسؤول) رایانامه:

mehri.talkhabi@gmail.com

nastuh49@yahoo.com

۳- استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه:

noohi_nozhat@yahoo.com

۴- استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانامه:

۱- مقدمه:

مثل دی «یثرکی برک اؤلور، اؤکوز، اؤکوزدن اینجیور» هی دارتیلیر ایپین قیرا، یولداشیلا بیر ساواشا (شهریار، ۱۳۹۸: ۱۳۰)

ترجمه: [این در میان ترک‌ها مثل معروف است]: زمانی که زمین شخم، سفت می‌شود و یوغ بر ورزوها فشار می‌آورد، آن‌ها تقصیر را از چشم هم دیده و به همدیگر شاخ می‌زنند و تقلا می‌کنند طناب را پاره کرده و بی‌دلیل و بی‌جهت با جفت خود دعوای حسابی راه بیندازند.

با یک نظر اجمالی به داستان‌های زن‌محور صادق چوبک به وضوح می‌توان دریافت که نقش نهاد پدرسالاری در سرکوب و سلطه‌پذیری زنان غیرقابل انکار است و در این میان زنانی را شاهد هستیم که به ابزارها و اهرم‌هایی می‌مانند که پدرسالاری از آن‌ها برای پیشبرد و رسیدن به اهداف سلطه‌جویانه‌ی خود بیشترین بهره را می‌برد؛ بنابراین در داستان‌های زن‌محور چوبک به‌روشنی می‌توان رقابت و حسادت بین زنان و احساسات منفی آن‌ها را نسبت به یکدیگر شاهد بود؛ زیرا ادبیات داستانی بخصوص رمان انعکاس‌دهنده‌ی بسیاری از وقایع اجتماعی است و ردپای بسیاری از واقعیّت‌ها را می‌تواند در آن شاهد بود.

از آنجا که صادق چوبک یک نویسنده‌ی ناتورالیست است به راحتی توانسته است این واقعیّت‌ها را با انتخاب برش‌هایی از زندگی روزمره‌ی افراد، در داستان‌های خود گنجانده و با زیبایی تمام به تصویر بکشد. هدف او از پرداختن به این واقعیّت‌ها این بوده است تا اثبات نماید که انسان مؤنث، قدرت زیادی برای طرد یا اخراج کردن دیگران - عمدتاً اخراج همجنسان - از گروه را دارد. مخصوصاً این جنس مؤنث خودش از طرف مردان یا زنان دیگر به دلایلی کنار گذاشته‌شده و به‌نوعی طردشده باشد. چوبک تلاش کرده است که اثبات نماید چنین کنار گذاشته‌شدنی می‌تواند پیامدهای عاطفی و اجتماعی مصیبت‌باری برای خود شخص و اطرافیانش داشته باشد. وی در داستان‌هایی همچون سنگ صبور و پیراهن زرشکی و زیر چراغ قرمز و... تلاش می‌کند بر روی این نکته تأکید نماید که وقتی زن یا دختری توسط زنان و یا دختران دیگر طرد می‌شود وحشتی دردناک و شدید در وجودش برانگیخته می‌شود، از نظر چوبک جنگ قدرت میان زنان، درست مانند مردان، می‌تواند بسیار بی‌رحمانه باشد، گرچه در داستان‌های وی بندرت چنین درگیری‌هایی به خشونت فیزیکی کشیده می‌شود ولی در بعد کلامی و عاطفی بیشتر از آنچه تصور می‌شود عواقبی ویرانگر و خانمانسوز به بار می‌آورد و در اغلب موارد زنان بیشتر از مردان در آماج چنین اعمال پرخاشگرانه‌ای قرار می‌گیرند. از این خصومت و دشمنی بین زنان که بیشتر در بین هم‌قطاران‌شان رخ می‌نماید، امروزه با عنوان «خصومت افقی» یاد می‌شود. خصومت افقی می‌تواند در بین آن دسته از زنان و دختران مثل هم‌کلاسی‌ها،

گروه دوستان، خواهران، مادرها و دخترانشان، زن باباها و دخترخوانده‌ها، کلفت‌های یک خانواده، هووها، عروس‌ها و مادر شوهرها، زنان همسایه، زنان همکار، زنان فامیل نزدیک و دور (جاریه‌ها، زن‌عموها، زن‌دایی‌ها و...) نمود یافته و خودی نشان دهد. خصومت افقی در قالب حسادت، رقابت ناسالم، غیبت، تهمت و افترا، فریب دادن و اغفال، پرخاشگری فیزیکی و عاطفی، بی‌تفاوتی نسبت به مشکلات و گرفتاری‌های همدیگر، تخریب و ترور شخصیت و... در بین زنان شایع هست. نوع واکنش زنان در شرایط و موقعیت‌های مختلف نسبت به هم در این زمینه کاملاً متفاوت است، البته باید خاطرنشان نمود که در این زمینه وضعیت در مورد زنان موفق اجتماعی فقط اندکی بهتر است.

خصومت افقی قوی‌ترین سلاح نظام پدرسالاری و بزرگ‌ترین مانع پیشرفت زنان محسوب می‌گردد. در این نوع خصومت، زنانی که جایگاه اجتماعی مشترک و نزدیک به هم دارند به‌جای همکاری و همدلی با همدیگر، به دشمنی با یکدیگر و هم‌قطاران خود برمی‌خیزند. این نوع خصومت، باعث نفاق در میان زنان می‌شود و زمینه را برای ستم مضاعف فراهم می‌کند. از طرفی خصومت افقی و رفتارهای کینه‌توزانه در قالب رفتارهای انحرافی می‌تواند به زندگی فردی و اجتماعی زنان آسیب رسانده و اضطراب، افسردگی و انواع آسیب‌ها و بیماری‌های جسمی و روانی را برایشان به ارمغان آورد. به هر صورت خصومت و کینه‌ورزی زنان نسبت به یکدیگر، ابعاد گسترده و نمونه‌های متنوعی برای بررسی دارد.

۱-۱- سوالات پژوهش

سوال بنیادین این پژوهش آن است که میزان آسیب‌پذیری زنان از خصومت افقی در داستان‌های چوبک از کجا نشأت گرفته و چگونه عمل می‌کند و تا چه حدی مؤثر است؟

۱-۲- پیشینه‌ی تحقیق

فخرشفائی، ناهید (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «زن‌ستیزی در ادبیات زن‌محور» برای نخستین بار، واژه‌ی «خصومت افقی» را جزء کلمات کلیدی مقاله خود قرار داده و در قسمتی از مقاله‌ی خود به این موضوع پرداخته است. وی با بررسی دو رمان از زنان نویسنده به این نتیجه می‌رسد که حتی نگاه این دسته از رمان‌ها هم نسبت به زن نگاه مثبتی نیست و می‌توان این رمان‌ها را بازتاب تفکر نظام پدرسالاری دید، نظامی که نه تنها مردها بلکه زن‌ها را به زن‌ستیزی وادار می‌کند. وی در ادامه اشاره می‌کند، در این نظام، زن‌ها به جای این که عامل ستم را نشانه بگیرند، یکدیگر را هدف قرار می‌دهند و در واقع کاری را انجام می‌دهند که نظام پدرسالاری از آن‌ها می‌خواهد.

زرلکی، شهلا (۱۳۹۵) در کتاب در خدمت و خیانت زنان (گفتارهایی درباره‌ی زنان) بخشی از کتاب خودش را به موضوع «زنان علیه زنان» اختصاص می‌دهد و برخلاف نویسندگان زن‌محور که دم از مظلومیت و ستم دیدگی، عذوفت، مهربانی، غمخواری و همدلی زنان می‌زنند، عقیده دارد که دوستی‌های عمیق و پایدار در میان زنان کمیاب است و اغلب دوستی آن‌ها در نیمه‌ی راه یا به کدورت بدل می‌شود یا به سردی می‌گراید. وی علت به تنش کشیده شدن روابط زنان و روی آوردن آنان به رفتارهای منفی در حق همدیگر را در این می‌داند که پایگاه‌های مهم اجتماعی پیشاپیش توسط مردان اشغال شده‌اند. جای اندک باقی‌مانده برای زنان تحفه‌ی گرانبهایی است که ارزش جنگیدن دارد. زرلکی در این کتاب خواسته است برخلاف دیگران بحثی نو را در مورد زنان باز کند که بیشتر از نظرها به دورمانده است. وی در این کتاب حتی کوچکترین اشاره‌ای به خصومت افقی ننموده است، ولی موضوعی که پیش کشیده همان چیزی است که ما از آن با عنوان خصومت افقی یاد می‌کنیم.

کتاب دیگری که در مورد روابط منفی بین زنان نوشته شده کتاب «رقابت و خصومت در روابط زنانه» می‌باشد. این کتاب در سال (۱۹۴۱ م) توسط فیلیس چیسلر نوشته شده و عنوان آن «Woman's inhumanity to woman» بوده و توسط ساغر عقیلی (۱۳۸۹) با عنوان «زن در برابر زن» به فارسی ترجمه شده است. چیسلر در این کتاب از طبقات مختلف زنان و روابط خصمانه‌ی آن‌ها سخن به میان آورده و بخش عظیمی از آن با موضوع بحث ما ارتباط تنگاتنگی دارد. چیسلر در این کتاب عقیده دارد زنان برای خشنود کردن یکدیگر یا دست کم نرنجاندن یکدیگر راه درازی در پیش دارند. وی در این کتاب با به چالش کشیدن رفتار زنان با یکدیگر مانند بی‌احترامی زنان به یکدیگر در محل کار، خانواده و یا جمع‌های دوستانه به نوعی از خشونت غیرمستقیم زنان سخن می‌گوید. وی استاد روانشناسی و مطالعات زنان در دانشگاه امریتا و بنیان‌گذار انجمن زنان روانشناس است. با اینکه او یکی از طرفداران قدیمی استیفای حقوق زنان است، در این کتاب با قلمی گزنده به انتقاد از زنان پرداخته است و به نظر می‌رسد مطالبش کاملاً مغایر با موضوع او باشد. به همین دلیل آماج انتقادهای شدید از طرف دوستان و هم‌مسلكانش قرار می‌گیرد. به هر حال در این کتاب او سکوت معنی‌دار درباره‌ی مسأله‌ی مناقشه‌برانگیز رفتار غیرانسانی زن با زن را در هم شکسته و از مسائلی سخن می‌گوید که حداقل تا زمان خود او کسی جرأت پرداختن به آن را در خود ندیده است. چیسلر در این کتاب ادعا می‌کند که نه ضد زن است نه ضد مرد، بلکه بازتاب‌دهنده‌ی واقعیت‌هایی است که هر زن و مردی در روابط روزمره‌ی خود با آن دست‌وپنجه نرم می‌کند. وی در مقدمه‌ی کتابش می‌نویسد: این کتاب بیست سال کار با زنان، هزاران مصاحبه با زنان از ملیت‌های مختلف و کندوکاو در متون بی‌شمار است. با همه‌ی این‌ها

تابه‌حال در هیچ مقاله‌ای به‌طور مستقل و انحصاری به موضوع «خصوصیت افقی» در بین زنان پرداخته نشده و در این زمینه هیچ کتاب و مقاله‌ای به شکل اختصاصی به رشته‌ی تحریر درنیامده است.

۳-۱- ضرورت و اهمیت تحقیق

اهمیت این پژوهش از آن‌روست که برای نخستین بار در آثار چوبک در پی تبیین این نکته است که خصوصیت افقی در کنار نهاد پدرسالاری عاملی تعیین‌کننده در سلطه‌پذیری زنان است. این مقاله می‌تواند به زنان کمک نماید تا با شناخت دلیل رفتارهای همجنس‌ستیزانه‌ی خود، در جهت رفع آن اقدام نموده و ارزیابی درستی از علل شکست در برابر پدرسالاری در دست داشته باشند. برای گشودن افق‌های وسیع‌تر پیش روی محققان و تحلیل و تفسیر آثار چوبک، تألیف مقاله‌هایی از این دست ضروری می‌نماید. همچنین به نظر می‌رسد که آثار زن‌محور چوبک، نیاز دارد که بر اساس دیدگاه‌های جدید ادبی، علمی، اجتماعی و روانشناسی مورد نقد و بررسی و تحلیل قرار گیرد. این مقاله بر اساس روش تحقیق توصیفی - تحلیلی مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای به سرانجام رسیده است.

۳-۲- چارچوب مفهومی

۳-۲-۱- پدرسالاری^۵: به مفهوم سلطه‌ی پدر در خانواده است. در تعریف پدرسالاری گفته شده است که پدرسالاری: «نظام سلطه‌ی مردانه است که از طریق نهادهای اقتصادی، سیاسی و اجتماعی‌اش، زنان را سرکوب می‌کند.» (هام، ۱۳۸۲، ۳۲۴-۳۲۳)؛ از دیدگاه مکتب زن‌محور «نظام مردسالاری شامل هر فرهنگی است که مردان را از طریق حمایت از نقش‌های جنسیتی، سنتی برتری می‌بخشد و آن‌ها را منطقی، نیرومند، حمایتگر و مصمم جلوه می‌دهد و زنان را افراد احساساتی، شکننده، غیرمنطقی، ضعیف و فرمان‌بردار معرفی می‌کند.» (تایسن، ۱۳۸۷: ۱۵۱)؛ مردسالاری در متون ادبی، بازتاب و حضور چشمگیری دارد به‌ویژه در حوزه‌های نمایشنامه‌نویسی و داستان‌نویسی آثار زیادی با همین رویکرد خلق شده است.

۳-۲-۲- خصوصیت افقی^۶: اصطلاحی است که برای بیان احساسات منفی زنان نسبت به یکدیگر استفاده می‌شود. این اصطلاح از دو بخش خصوصیت و افقی تشکیل شده است. بخش اول آن «خصوصیت» در لغت‌نامه‌ها به معانی: دشمنی، عداوت، کینه‌توزی، منازعه، نبرد، جنگ، حقد، عناد، مخاصمه، مخالفت، نفرت و ... آمده است. ولی نگارنده عقیده دارد هیچ‌یک از این موارد نمی‌تواند جامع و کامل، مصداق مفهوم واژه‌ی خصوصیت باشد؛ به نظر نگارنده خصوصیت: احساسات منفی و رفتارهای مخربی است که از نشخوار کینه و دشمنی و

۵. patriarchy

۶. horizontal hostility

ناتوانی از هضم آن، در ذهن افراد به وجود می‌آید که می‌تواند به خود فرد و کسانی که برای او دشمن تلقی می‌شوند آسیب بزند. به عبارتی بهتر خصومت دشمنی نیست بلکه زاده‌ی عداوت و دشمنی است. «کینه‌توزی هنگامی رخ می‌دهد که افراد، یک واقعه، پیامدهای آن، انگیزه‌ها و واکنش‌هایشان نسبت به آن، انگیزه‌های فرد خطاکار و واکنش‌های بالقوه خود یا فرد خطاکار را نشخوار ذهنی کنند. این نشخوار ذهنی می‌تواند حالات هیجانی رنجش، ناخشنودی، نفرت، دشمنی، خشم درون مانده و ترس را موجب شود که درواقع این حالت‌های هیجانی را خصومت یا کینه‌توزی می‌نامند.» (Berry jw, 2005 : 73)

بخش افقی در این اصطلاح به نوع آن اشاره دارد. در تعریف اصطلاح خصومت افقی آمده است «خصومت افقی ابزار خشم و عصبانیتی است که به‌جای آنکه فرد یا نظام ستمگر را نشانه بگیرد افراد ستم دیده را هدف می‌گیرد.» (Moane, 2000,401) «از علل به وجود آمدن خصومت افقی در بین زنان این است که زنان برای خودشان و دیگر زنان ارزش قائل نیستند.» (caplan,1981: 51)؛ در مورد عواقب و پیامدهای خصومت افقی گفته شده است: «خصومت افقی باعث می‌شود که زنان در مورد قربانی شدن دیگر زنان واکنش نشان ندهند و به‌جای حرف زدن سکوت کنند. خصومت افقی که مانع همکاری زنان با یکدیگر می‌شود در احساس امنیت، سرخوردگی، خشم و ترس زنانی ریشه دارد که در جوامع و فرهنگ‌های مردسالار زندگی می‌کنند.» (Passman, 2014: 196)؛ به نظر جولیا پنلوپه، خصومت افقی یکی از علل موفقیت نظام پدرسالار است: «در نظام پدرسالاری ما با خصومت افقی کار مردان و سازمان‌های آن‌ها را برایشان انجام می‌دهیم و قربانی شدن خود را تضمین می‌کنیم. خصومت افقی قوی‌ترین سلاح نظام پدرسالاری و بزرگ‌ترین مانع پیشرفت زنان است.» (Penelope, 1992: 60)؛ لذا پدرسالاری همواره برای پیشبرد اهداف خود به خصومت افقی نیاز دارد و همواره موفق بوده است که بخشی از مسیر رسیدن به اهداف خود را با دست خود زنان هموار سازد. «در یک جامعه‌ی پدر سالار زنان به گونه‌ای تربیت می‌شوند که جنس خودشان را تحقیر کنند و از این طریق شخصاً در وابسته‌کردن خویش همکاری کنند.» (ایبرمز و گالت، ۱۳۸۷: ۱۴۲)؛ خصومت افقی بیشتر در قالب خشونت غیرمستقیم^۷ به صورت کلامی و غیرکلامی در بین زنان رایج است و می‌تواند در بین این دسته از زنان: خواهران، دوستان، همکاران، دانش‌آموزان یک کلاس و مدرسه، هووها، زنان همسایه، زنان فامیل دور و نزدیک، مادران و دخترانشان و نامادران و دخترخوانده‌هایشان ... رواج داشته باشد.

^۷ . indirect violence

۳-۲- رابطه‌ی خواهری^۸: رابطه‌ی خواهری که گاه از آن با عنوان اتحاد زنان و پیوند خواهری نیز یاد می‌شود. می‌تواند نقطه‌ی مقابل خصومت افقی قلمداد شود. «رابطه‌ی خواهری مشتمل بر اندیشه و تجربه‌ی پیوند زنان، خودباوری و هویت کشف‌شده در دیدگاهی زن‌محور و تعریف زنانگی است. از آنجا که مبنای رابطه‌ی خواهری آگاهی از این امر است که تمامی زنان، صرف‌نظر از طبقه، نژاد یا ملیتشان مشکل مشترکی دارند - که مردسالاری است - اصطلاح مورد بحث، بخش مهمی از فمینیسم معاصر است. (مگی هام، ۱۳۸۲)؛ فمینیست‌ها برای پیروزی در برابر پدرسالاری و نجات از سلطه‌ی آن به‌نوعی روابط خواهرانه سرشار از اعتماد، حمایت، تفاهم و پشتیبانی متقابل در میان زنان تأکید می‌کنند. آن‌ها با نادیده گرفتن مسأله‌ی خصومت افقی، طرحی موضوعی به نام «خواهران ابدی» را پیش کشیدند، با این استدلال که زنان به دلیل شباهت موقعیت‌های اقتصادی و اجتماعی و اشتراک در همه‌ی ویژگی‌های زیستی در سایه‌ی اتحاد و همبستگی باهم، زندگی بهتری خواهند داشت ولی این اتفاق مبارک هرگز در واقعیت عملی نشد به این دلیل که آن‌ها از این مسأله غافل بودند که رابطه‌ی خواهری برای رسیدن به قله‌ی موفقیت باید با موانع بسیار سختی همچون خصومت افقی دست‌وپنجه نرم کند و موفقیت در این مسیر آمادگی‌های بیشتری را می‌طلبد، زیرا «رقابت زنان با یکدیگر که اغلب با حسادت همراه است، جمع مشفقانه‌ی آن‌ها را خیلی زود پراکنده می‌سازد.» (زرلکی، ۱۳۹۵: ۱۴۴)

۴-۲- سلطه‌پذیری (وابستگی زنان): زن از گذشته‌های دور تا به امروز همواره به داشتن جایگاه فرودست در جامعه محکوم بوده است. «خانه‌داری و پرداختن به فعالیت‌های منزل و حل مشکلات فرزندان، نمونه‌ای کلیدی از تقسیم جنسی کار و سرکوب خاص زنان است.» (هام، ۱۳۸۲: ۲۱۳)؛ زنان با پرداختن به نقش خانه‌داری از درآمد بازمی‌مانند. «کار زنان در خانه، به معنای دست‌بسته در خدمت سرپرست مرد خانواده بودن است و مرد نیز به‌جای آن که این خدمت را وارد نوعی فرایند مبادله‌ای کند، یکسره تصاحبش می‌کند.» (هام، ۱۳۸۲: ۱۱۴ به نقل از (Delphy, 1977)؛ فمینیست‌ها عقیده دارند از مهمترین دغدغه‌های زنان که در نهایت باعث معرفی زنان به‌عنوان جنس دوم یا فرودست می‌گردد، مقوله‌ی وابستگی است. «ساختار مردسالارانه‌ی جامعه به‌گونه‌ای است که زنان را در موقعیت نابرابر قرار می‌دهد و هر یک از آنان را وابسته به وجود مردی می‌کند.» (اعزازی، ۱۳۸۵: ۱۷)

۳- بحث و بررسی

⁸ . sisterhood

نگارنده در این تحقیق بر آن است که در چندین داستان زن‌محور چوبک به مسأله‌ی خصومت افقی در بین زنان بپردازد این داستان‌ها عبارت‌اند از: ۱- داستان پیراهن زرشکی، رمان سنگ صبور، چرا دریا طوفانی شده بود؟ زیر چراغ قرمز، اسب چوبی. از بارزترین خصوصیات و ویژگی‌های اخلاقی منفی که چوبک به زنان در آثارش نسبت می‌دهد، می‌توان به دورویی و نفاق، کینه‌ورزی، حسادت، فریب‌کاری، بی‌رحمی، چشم و هم‌چشمی، حس انتقام‌جویی، رقابت‌های نادرست و ... نسبت به همجنسانشان اشاره کرد. بسیاری از این ویژگی‌های اخلاقی منفی که از خصومت به وجود می‌آیند. از طرفی خودشان هم به تشدید خصومت کمک می‌کنند. به‌عنوان مثال همان‌قدر که خصومت باعث حسادت می‌شود از جهتی حسادت هم به همان میزان می‌تواند به تشدید خصومت کمک کند؛ و یا به عبارتی بهتر خصومت موجب حسادت و حسادت موجب تشدید خصومت می‌شود. بی‌رحمی خصومت را شدت می‌بخشد و از طرفی خصومت موجب بی‌رحمی می‌شود. چوبک ریشه‌ی بسیاری از این خصومت‌ها را در محرومیت‌ها و شکست‌ها و بدبختی‌های این افراد ریشه‌یابی می‌کند.

چیسler در کتاب «زن در برابر زن» پس از تحقیقات زیاد در مورد برخورد زنان در محل کار با همدیگر می‌نویسد: «من فهمیدم که چرا بسیاری از زنان، کار با زنان را دشوارتر از کار با مردان می‌دانند.» (چیسler، ۱۳۸۹: ۱۲)؛ وی در ادامه می‌نویسد: «مطالعات نشان داده‌اند که برخی از زنان، با زنان دیگر خصومت می‌ورزند، آن‌ها را دوست ندارند، به آن‌ها اعتماد نمی‌کنند و احترامی برایشان قائل نیستند.» (همان: ۲۵)؛ بسیاری از زنان فمینیست، خصومت زنان در حق همدیگر را انکار می‌کنند و بدون در نظر گرفتن خصومت زنان نسبت به هم آن‌ها را به خواهری دعوت می‌کنند. «هر زنی باید با زنان دیگر روابط خواهرانه و رابطه‌ای سرشار از اعتماد، حمایت، تفاهم و پشتیبانی داشته باشد.» (نرسیسیانس، ۱۳۹۰: ۱۴۲)؛ آن‌ها می‌گویند: «یکی از راه‌های غلبه زنان بر پدرسالاری، روی آوردن به فعالیت‌های اقتصادی تحت مدیریت زنان، اجتماعات زنانه، کانون‌های خلاقیت‌های هنری زنان و برقراری روابط صمیمانه با همدیگر است.» (ناجی راد، ۱۳۸۲: ۶۵)؛ ولی در واقعیت چنین معجزه‌ای هرگز اتفاق نیفتاده است. بی‌توجهی به مسأله‌ی خصومت افقی در بین زنان نسبت به یکدیگر باعث گردیده دعوت به پیوند خواهری و غلبه بر پدرسالاری طرحی بی‌نتیجه باقی بماند و هرگز به بار نشیند. لذا چیسler می‌نویسد: «ما باید به برخی از واقعیت‌های دردناک اعتراف کنیم. هر زنی باید بپذیرد که زنان به‌طور طبیعی، پرخاشگر و رقابت‌جو هستند و زنانی که تحت ستم بوده‌اند نیز، دچار خشمی درونی‌اند، به‌طوری که گرایش دارند خشم خود را متوجه یکدیگر کنند. این اعتراف ممکن است به هر زن کمک کند در مورد انتظارات خود از سایر زنان، واقع‌بین‌تر باشد و از محدودیت‌های خود نیز آگاه شود.» (چیسler، ۱۳۸۹)

(۱۹: عده‌ای رقابت شدید بین زنان را مانعی اصلی و انکارناپذیر برای همبستگی زنان می‌دانند. «این که از کودکی بترسی که وجود دیگری (همجنس) باعث حذف توست، چه طور همبستگی بین افراد رقیب می‌تواند رشد کند.» (زرلکی، ۱۳۹۵: ۱۵۵)

با همه‌ی این‌ها با بررسی آثار چوبک می‌توان دریافت که خصومت افقی به دلایل زیر در بین زنانِ آثارش جریان دارد.

۱- به علت ناکامی و محرومیت از خواسته‌ها و ظلمی که در حق آن‌ها روا داشته شده است.

۲- به دلیل بی‌سوادی، عدم آگاهی، تقلید کورکورانه، اعتقادات مذهبی سطحی و خرافه‌پرستی و...

۳- بخشی از این خصومت‌ها به ذات و سرشت این زنان مربوط است. (جبر وراثت)

۴- جبر اقتصادی، محیطی و جنسیتی در خصومت افقی بین زنان دخیل است. بر اساس دیدگاه داروین نسبت به انسان که انسان را حیوانی تکامل یافته می‌دانست «از نظر ناتورالیست‌ها نیز انسان حیوانی است که سرنوشت او را وراثت، محیط و فشارهای لحظه تعیین می‌کند. این تصویر مایوس‌کننده باعث محرومیت انسان از هرگونه اختیار و مسئولیت در برابر اعمالش می‌شود. چراکه اعمال او صرفاً نتیجه‌ی اجتناب‌ناپذیر عمل نیروها و اوضاع مادی کاملاً خارج از اراده‌ی او شمرده می‌شود.» (فورست، ۱۳۷۴: ۲۷)

۱-۳- خصومت افقی در آثار زن‌محور چوبک

۱-۱-۳- خصومت افقی در بین زنان همکار در محیط کاری در قالب دسیسه، ترفند و فریب

داستان کوتاه پیراهن زرشکی که یکی از داستان‌های زن‌محور چوبک است، روایت یک روز کاری دومرده‌شوی است. در این داستان گفتگو بین دو مرده‌شور (سلطنت و کلثوم) و وصف روانی- اجتماعی و خلق و خوی اکتسابی آنان، تصویری از خشونت روحی آن دو را ترسیم می‌کند که منجرکننده و نفرت‌انگیز است. در این داستان سلطنت و کلثوم هر دو تلاش می‌کنند جهت فریب دیگری به هر دسیسه‌ای دست بزنند؛ هرچند در ظاهر تلاش می‌کنند خود را دلسوز هم نشان دهند، ولی در باطن هرگز با همدیگر صادق نیستند. کلثوم با آنکه گوشش از حرف‌های دلسوزانه سلطنت پر است باطن او را این گونه توصیف می‌کند:

«پیش خودش خیال کرد: «تو خودت از اون چاله سیلابی‌های بی‌چشم و رویی هسی که صد تا آسیه رو می‌بری به رودخونه تشنه بر می‌گردونی.» (چوبک؛ خیمه‌شب‌بازی، ۱۳۳۴: ۸۲)

چوبک عدم صداقت و دورویی کلثوم را هم در حق دوست همکارش سلطنت زمانی که از او سیگار می‌خواهد، هویدا می‌کند:

«تو بمیری ریا، به مرگ خودت ندارم. سیگار چه قابله؟ ... تو هزار تا حق به گردن من داری. خدا حق تو رو بمن حلال کنه.» از این قسم دروغی که خورده بود، دلش خنک شد. راحت شد. سیگار داشت و نداد. از جان او هم مایه گذارده بود.» (همان: ۸۹-۸۸)

سلطنت با آنکه به راحتی پیراهن را از چنگ کلثوم خارج می‌کند، ولی معترف است که در مقابل آسیه که یکی دیگر از مرده‌شورهاست کم آورده است:

«این آسیه از اون چاچولبازاس که لینگه نداره. هزار تا چاقو میسازه که یکیش دسسه نداره. مگه ندیدی زنیکیه‌ی سربازی اونروز ... چه پیسی سر من در آورد؟» (همان: ۸۱)

۲-۱-۳- خصومت افقی در قالب اغفال زنان و دختران دیگر توسط همجنسان خود

سلطنت در داستان پیراهن زرشکی با تصاحب پیراهن، بازهم ترفند دیگری در آستین دارد. او برای جبران کسری مالی خانواده حاضر است با به چنگ آوردن این پیراهن زرشکی و پوشاندن آن به تن یک دختر بی‌سرپرست و رانده‌شده از خانه و خانواده، مردان دیگری را به دام انداخته و به درآمد بیشتری دست یابد؛ بنابراین مشکل اقتصادی خانواده‌اش به او اجازه نمی‌دهد حتی ذره‌ای عطوفت و رحم و شفقت در وجودش راه یابد؛ و این همان جبر محیطی است که رفتار شخصیت‌های آثار نویسندگان ناتورالیست همچون چوبک را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. لذا سلطنت با خود می‌گوید:

«برای تن شمسیه جون میده. اگه اینو تنش کنه مشتری رو مشتری واسش میاد. هر چه باشه ریختش که از این بهتره. دختر مادر مرده لخت و عوره. کدوم مردیه که با این جور زنا بخوابه. همه خیال میکنن گداس...» (همان: ۸۳)

چوبک در خودگویی‌های کلثوم در مورد سلطنت می‌نویسد:

«تازه هزار جور کار کاسیه دیه هم داری. تو که دختر گداها رو از تو کوچه قر میزنی میبری خیر خونت و ووختیم که کوفت و اتیشکیشون کردی میبری شهر نو میفوشیشون.» (همان: ۸۸)

علت چنین کارهای کثیف و بی‌رحمانه‌ی سلطنت از آنجا نشات می‌گیرد که خودش توسط زن دیگری به نام حاجیه‌خانم در سن نوجوانی اغفال شده است. حاجیه‌خانم در داستان «پیراهن زرشکی» زن مقدس‌مآبی هست که دائماً سجاده آب می‌کشد و نماز و قرآن می‌خواند. سلطنت که یک دختر نادان و بی‌تجربه است از او می‌خواهد برای رسیدن به معشوق دلخواهش به او کمک کند؛ ولی حاجیه‌خانم از او درخواستی دارد. سلطنت خواسته‌ی او را می‌پذیرد. حاجیه‌خانم سلطنت را به دست تاجری می‌رساند و می‌شود آنچه نباید می‌شد:

«اما قبلاً با التماس و قسم و تهدید او را برای یک تاجر فرش فروش برد و اولش قسم قرآن خورده بود که یک پسر بچه‌ای است که هنوز بالغ نشده و چیزی سرش نمی‌شود و فقط می‌خواهد با او بازی بکند، فقط یک همبازی می‌خواهد؛ اما وقتی که سلطنت را بخانه‌ی او برده بود، یک مرد گردن کلفت سیل از بناگوش دررفته‌ای را دیده بود که تو اتاق چهار زانو نشسته بود ... و بعد هم بردش تو پستوی اتاق و حاجیه‌خانم هم بیرون در منتظرش ماند ... آنوقت که خاک تو سریشان تمام شد تاجر پنج‌هزاری مظفردین شاهی گذاشت کف دستش و روانه اش کرد.» (همان: ۹۹-۱۰۰)

۳-۱-۳- دلالی فحشای زنان توسط افرادی که به آن‌ها خانم‌رئیس گفته می‌شود.
در داستان‌های چوبک اکثریت خانه‌های فساد را زنان دلاله‌ای اداره می‌کنند که به آن‌ها خانم‌رئیس گفته می‌شود. در داستان پیراهن زرشکی یکی از این زنان صدیقه است که سلطنت او را این گونه معرفی می‌کند:
«اگه پر صدیقه به پرش بگیره راه‌به‌راه می‌بردش شهر نو ... اونوخت دیگه باید فاتحشو خوند ... اما خویش اینه که هنوز تکلیف نشده. تا بیاد چشم و گوشش واشه، پول رهن شش دونگ خونه‌ی کل عباسعلی در اومده.» (همان: ۸۶)

خانم لقا در داستان سنگ صبور که خود به دست سیف القلم کشته می‌شود یکی از این دلاله‌هاست که برای خود دکان و دستگاه فحشا باز کرده است. سیف‌القلم شیخ محمود را که زنان را به صیغه‌ی مردان درمی‌آورد همتای این زن می‌داند:

«فرق نمی‌کند خانم لقا برای من زن می‌آورد تومانی سه قران می‌گرفت. شیخ محمود هم این زن را برایم آورد و همین قدر گرفت و گفت کارش همین است.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۳۲۲)

داستان زیر چراغ قرمز را می‌توان داستان دلالی فحشای زنان توسط زنان قلمداد کرد در این داستان چوبک حال روز یک‌خانه‌ی تیمی را به تصویر می‌کشد که در آن زنان و دختران مطلقه و یا بی‌کس و کار و رانده‌شده از همه‌جا؛ زیر دست یک زن دلاله به نام خانم‌رئیس در قبال دریافت مبالغی ناچیز در اختیار مردان قرار می‌گیرند. واقعیت تاریخی هم بازگوکننده‌ی چنین واقعیتی است و چنین لانه‌های فساد همیشه توسط زنان دلاله اداره می‌شده است. در دل چنین زنانی نمی‌توان کور سویی از رحم و مروت را شاهد بود، زیرا آن‌ها به این زنان مفلوک تنها به چشم کالا نظر دارند. فخری یکی از فاحشه‌های داستان «زیر چراغ قرمز» است. وی بعد از عمری کار در این خانه‌ی تیمی در نهایت فقر و بیماری مرده است و حالا حتی پول کفن و دفن هم ندارد. خانم‌رئیس ادعا دارد که مرگ او باعث شده کلی بدهی بالا آورد. حتی دستور می‌دهد رخت‌های او را قبل از اینکه حمال‌ها ببرند از تنش بیرون آورند:

«حمال‌ها خواستند فخری را بلند کنند، خانم سردسته با خشونت به حمال‌ها گفت: «چرا دست‌پاچه هستین؟ یه دقّه صب کنین» بعد رویش را به ننه کرد و با لحن آمرانه‌ای گفت: «کتشو بکن! خودتم میری باهاش و باقی رختاشم میگیری میاری» (چوبک، ۱۳۳۴: ۳۵)

در همین داستان جیران هیچ اختیاری برای رهایی از مهلکه‌ای که در آن افتاده در خود نمی‌بیند. او از مهمانانی که پشت سرهم ردیف شده‌اند و به سراغش می‌آیند زلّه شده است ولی چاره‌ای هم در خود نمی‌بیند حتی برای رهایی از این وضعیت تریاک می‌خورد.

«کاشکی خدا مرگم می‌داد راحت می‌شدم. بخدا که ذله شدم. ذلیل مرده‌ها که به دو دس بریده‌ی ابوالفضل بدنشون غلغله‌ی کرم بکنه... مرگمونم دس خودمون نیس، اما این دفعه میدونم چکار کنم. میریزم تو عرق، آب می‌کنم می‌خورم...» (همان: ۴۰)

در همین داستان آفاق که از دوستان با تجربه‌ی جیران هست به‌خوبی می‌داند هر اقدام او برای رهایی از این مهلکه قبل از اینکه نتیجه‌ای داشته باشد در همان قدم‌های اول در نطفه خفه خواهد شد:

«آفاق همه‌ی حرف‌های جیران را بدون علاقه و میل شنید... زیرا که می‌دید جیران هم آخرش بروز خودش می‌افتد. دلش خنک می‌شد. این تنها انتقامی بود که به نظر خودش حق داشت از نوع خودش در مقابل رنج‌ها و ناکامی‌هایی که دیده بود بگیرد» (همان: ۴۱)

داستان چرا دریا طوفانی شده بود در حقیقت داستان گیرافتادن یک دختر بی‌کس و کار در دست قاچاقچیان انسان است در این داستان زیور ابتدا توسط امنیه‌ای بنام میر آقا بکارت خود را از دست می‌دهد و عرب‌های مسقطی او را نمی‌خرند زیرا آن‌ها فقط دختران باکره را می‌خرند، لذا میر آقا مجبور می‌شود در موقع تسویه حساب با مرجان، زیور را به او واگذار کند. مرجان در قبال مبلغی اندک زیور را در اختیار مردان قرار می‌دهد. کهنزاد از ظلم‌هایی که مرجان در حق زیور روا داشته است خبر دارد لذا قصد دارد انتقام سختی از مرجان بگیرد.

«میریم شیراز... مرجونم می‌بریمش شیراز. بی او مزه نداره. باید بیاد شیراز با من تا اونجا سر به نیسش کنم. یکجوری سرش بکنم زیر آب و گم و گورش کنم که خودش بگه آفرین.» (چوبک؛ انتری که... ۱۳۹۹: ۳۶)

چوبک با به تصویر کشیدن ماجرای گیر افتادن جیران و آفاق و زیور در چنین مخمصه‌هایی، به جبر محیطی که به‌عنوان یک ناتورالیست بدان اعتقاد دارد را رو می‌کند. علت گرفتارشدن شخصیت‌های داستان‌های ناتورالیستی در سرنوشتی محتوم و تغییرناپذیر «عکس‌العمل ارثی یا مرضی است.» (میر صادقی؛ ۱۳۸۰: ۲۸۹) ناتورالیست‌ها با میان‌کشیدن مسأله‌ی جبر وراثت و جبر محیط در پی آن بودند که چرایی بسیاری

از رفتارهای شخصیت‌های داستان‌های خود را توجیه نمایند زیرا «نویسنده‌ی ناتورالیسم معتقد است که انسان هم نوعی حیوان است و غرایز و تمایلات را به ارث می‌برد.» (شمیسا، ۱۳۹۰: ۱۰)

۴-۱-۳- خصومت افقی در بین زنان در قالب خیانت به همدیگر در مسائل جنسی

یکی از قالب‌های خصومت افقی در بین زنان، خیانت به همدیگر از طریق بیرون کردن شریک جنسی از چنگ همدیگر است. «زنان بر سر مردان یا منابعی که مردان دارند، با یکدیگر رقابت پرخاشگرانه‌ی جنسیتی می‌کنند.» (چیسلر، ۱۳۸۹: ۱۶۲)؛ در داستان پیراهن زرشکی، چوبک از زبان کلثوم، روایت نحوه‌ی اغفال شوهرش توسط زن صاحب‌خانه (محترم خانم) را مطرح می‌کند. او به شکل پنهانی وارد زندگی کلثوم و شوهرش شده است. کلثوم برای خارج کردن او از زندگی خود دست به دامن سلطنت می‌شود و سلطنت هم جز توسل به جادو و جنبل راهی پیش پای او نمی‌گذارد:

«بهمن سوی سلمون قسم، از دو چشم بشم اگه دروغ بگم خودم هزار دفه دیدم برایه مشدی او رو اتفار میومد. هی پیش خودم میگفتم: عیبی نداره. زنیکه شوور داره، گاسم من عوضی میبینم ... نگو که اینا باهم راه داشتن و من خبر نداشتم. تا اینکه پریشبا مچ هر دوشونو تو خلا گرفتم...خب، من گفتم پیش سروهمسر چی بگم که گندش در نیاد؟ مته تف سربالا میمونه.» (چوبک، ۱۳۳۴: ۹۱-۹۰)

چوبک که یک نویسنده‌ی ناتورالیسم محسوب می‌شود، بر طبق نظریات فروید به اسارت بشر در تنگنای غرایز جنسی باور دارد. وی متأثر از فروید علت‌العلل بسیاری از رفتار و اعمال آدم‌ها را ناشی از انگیزه‌ی جنسی می‌داند، مطابق همین دیدگاه است که چوبک می‌گوید:

«تموم این شمشیرزنی‌ها و آدم‌کشی‌ها و مثل شتر فحل خرناس کشیدن‌ها و تمدن‌ها واژگون کردن‌ها، برای به نوا رسوندن پایین تنه‌ها بوده.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۷۵-۷۴)؛ و از طرفی بر اساس دیدگاه داروین می‌پذیرد که مسائل جنسی یکی از عرصه‌های تنازع برای بقاست: «با بروز کشمکش بین موجودات این طبیعت است که دست به انتخاب می‌زند ... و آنهایی را که در تنازع حائز شرایط بقا شده‌اند، برمی‌گزیند» (Darwin, 1859:13)؛ بر اساس این دیدگاه داروین، انسان از تبار حیوانات پست‌تر محسوب می‌شد و لذا یک تنازع دائم بقا در بین انسان‌ها وجود خواهد داشت. چوبک با تأثیرپذیری از چنین نظریاتی زنان را در مسائل جنسی در برابر هم قرار داده و نزاع‌ها و خصومت‌های افقی آنان را در این زمینه به تصویر می‌کشد و یکی از سرمنشأهای خصومت افقی در بین زنان را در تنازع برای رسیدن به نیازهای جنسی ریشه‌یابی می‌کند.

۵-۱-۳- خصومت افقی در بین زنان فامیل دور و نزدیک

یکی از بارزترین خصوصیات و ویژگی‌های اخلاقی منفی که چوبک در آثارش به زنان فامیل نسبت می‌دهد، حسد و کینه‌ی ناشی از آن است. رباب خاله‌ی پدر احمد آقا در سنگ صبور نماینده‌ی آن دسته از زنانی است که در یک فامیل به دلایل نامعلومی حسادت زنانه‌ی خود را بروز می‌دهند. برای نشان دادن اوج حسادت این زن، چوبک داستانی را تعریف می‌کند که احمد آقا در دوران کودکی خود با آن مواجه است. در این داستان احمد آقا برادری دوساله به نام حمید دارد که بر اثر بیماری اسهال از تاب‌وتوان افتاده است. رباب اصرار دارد که بچه دیگر مرده و اگر کمی درنگ کنند بوی مرده بر اثر گرما همه‌جا را خواهد گرفت. احمد آقا می‌گوید:

«حمید هنوز نمرده بود، خاله‌ی بابام، کرم نوکرمون رو صدا کرد و گفت «بیا ببر خاکش کن، تاب‌سونه بو می‌گیره. اگه نمرده تو را میمیره زود ببر خاکش کن ... نم تو سایه ستون نشسته بود و بچه رو تو بغلش فشار می‌داد و میگفت» والله تموم نکرده. هنوز بدنش گرمه از خدا بترسین ... خاله‌ی بابام گفت: «مگه بچتو ما کشتیم؟ خدا کشته‌تش. عمرش به دنیا نبوده. خوبه که سالی دو تا میزائی، حرصت برای چیه؟ یکی تو کمته، دو تام که دنبالت راه میرن. مته دختر من نیستی که اجاقت کور باشه.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۲۳۰-۲۲۹)

رباب زن عمومی احمد آقا نمونه‌ای دیگر از زنان فامیل هست که خصومت افقی در رفتارهای او مصداق دارد. او با شنیدن خبر ازدواج مجدد پدر احمد آقا بی‌درنگ به سراغ مادرش می‌آید. این زن حسود در موقعی که مادر بخت برگشته‌ی احمد آقا به دل‌داری نیاز مبرم دارد، آتش دل او را دو چندان می‌سازد. چوبک از زبان احمد آقا می‌نویسد:

«وختی بچه بودم، قد همین کاکل‌زری بودم که بابام رو نم زن گرفت، بابام سفر رفته بود، رفته بود شیراز و اونجا یه دختر چارده ساله‌ای گرفته بود. نم خبر نداشت. یه شب ماه رمضان سر افطار من و نم و کاکام نشسته بودیم سر سفره و نم میخواس روزه‌اش رو واز کنه. یه زن عمو داشتم که اسمش رباب بود و خیلی با نم بد بود، برای اینکه او خودش بچش نمیشد و ریختش مته دیب منگلوسی بود. اومد تو اُرسی ما وایستاد کناره سفره؛ هنوز توپ افطار درنرفته بود. گفت: «باید بچه‌هات رو ورداری از این خونه بری. شوورت رفته شیراز زن گرفته و تو را طلاق داده» نم مته اینکه برق گرفته باشدش، چشم‌اش رو کاسه فرنی خشک شد.» (همان، ۲۰۳)

در این ماجرا گرچه مادر احمد آقا قربانی پدرسالاری و مسأله‌ی تعدد زوجات شده است، ولی درنهایت تیر خلاص را از دست زن دیگر دریافت می‌کند. چوبک با خلق این ماجرا همدستی زنان را در تکمیل

ستم‌های پدرسالاری به ثبوت می‌رساند. علاوه‌بر زن عموی احمدآقا، زنان فامیل هم در این ماجرا کم نمی‌گذارند و خصومت افقی را به اوج می‌رسانند. چوبک از قول احمد آقا در ادامه می‌نویسد:

«از همون روز دیگه زن عموها با نم حرف نزدن. مئه اینکه اونام نم رو طلاق داده بودن.» (همان، ۲۰۴)

۶-۱-۳- خصومت افقی در بین زنان دوست و همسایه

در داستان سنگ صبور، حسادت را در رفتارهای بلقیس، همسایه‌ی گوهر می‌توان شاهد بود. بلقیس در این داستان زن جوان آبله‌رویی است که چشم دیدن گوهر را که همسایه اوست، ندارد. بلقیس به دلیل زشت‌رویی و عدم توجه هیچ مردی به او، یک روان‌پزش جنسی است. چوبک از طریق بلقیس و گوهر به تنگناهای بی‌حد و حصر زنان همسایه می‌پردازد. تنگناهایی که زنان عصر او در میان امواج آن دست و پا می‌زنند و همدیگر را به زیر می‌کشند. حسادت باعث می‌شود که بلقیس به راحتی هر چه دلش خواست در مورد گوهر به زبان بیاورد. «من می‌خوام بدونم که این جنده‌ی سربازی چطو شده که دیشب خونه نیومده ... کارش از صیغه‌رویم گذشته، حالاها دیگه صاف و سرراس زیر پای هر کی رسید، حلال و حروم می‌خواه و اشش فرق نمیکنه، معلومه، این از روز اولش هم جنده بود.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۲۵)؛ چیسلر در کتاب زن در برابر زن می‌نویسد «غیبت وسیله‌ای برای پرخاشگری کلامی و اقدام روانی است.» (چیسلر، ۱۳۸۹: ۱۸۹)؛ وی در ادامه می‌نویسد غیبت «راه بسیار قدرتمندی است که زنان کاملاً فرودست در مسیر آن، فرودستی خود را تقویت می‌کنند و موقعیت خود را در سلسله مراتب زنان فرودست، مستحکم می‌سازند.» (همان: ۱۸۹)

بلقیس در قسمت‌های مختلف از داستان سنگ صبور شروع به داستان‌سازی علیه گوهر می‌کند و از این طریق از چیزکی چیزها می‌سازد:

«من میگم که این زنیکه با مرد حلال تنها نمیسازه و میره دروازه باغشاه نظامیای باغ تخت بلندش می‌کنند ... این جنده‌ی یه وجبی هزارتا جادو و جنبل میکنه و وختی میبینه حاجی او جاقش کوره به هوای ای که ارث حاجی رو بخوره میره زیر پای میز حسین تونتاب ... می‌خواه و این کاکل زری رو ... ترکمون می‌زنه.» (همان: ۱۷۲-۱۷۳)

خودگویی‌های بلقیس در مورد گوهر اکثراً قصه‌سازی است که بیشتر زنان از طریق آن از کاه، کوه می‌سازند و به خورد همدیگر می‌دهند. «اگر یک دوست مؤنث در مورد شما حرفی بزند دوستان مشترکتان ممکن است گمان کنند حقیقت را می‌گوید.» (چیسلر، ۱۳۸۹: ۲۷۶)، وی در ادامه می‌نویسد:

«زنان معمولاً بدترین ادعاها را در مورد یک زن دیگر، به سرعت باور می‌کنند. با وجود این، چون زنان از نظر صمیمیت‌های بین فردی به یکدیگر وابسته‌اند، این نوع داده‌های منفی می‌تواند بسیار تهدیدکننده باشد.» (همان: ۱۵۸)

۷-۱-۳- خصومت افقی در بین هووها

بیشتر مشکلات زنان داستان‌های چوبک بعد از ازدواج سر برمی‌آورند. مشکلاتی همچون وارد شدن هووهای دیگر به زندگی، طلاق‌های ناخواسته و ناگهانی، خشونت‌های خانوادگی و... در داستان سنگ صبور زنان به راحتی به زندگی زنان دیگر وارد می‌شوند و به عنوان هوو عرصه را به هم‌قطاران خود تنگ‌تر می‌کنند و این مسأله به خصومت افقی دامن زده و آتش کینه و عداوت و حسادت را در بین آنان شدت می‌بخشد. در این داستان، زلیخا زن سوم حاج اسماعیل به عنوان هوو وارد زندگی دو زن دیگر شده است و در نهایت خودش قربانی رسمی می‌شود که باعث‌وبانی آن بوده است. او که نسبت به دو زن دیگر حاجی رنگ رویی دارد و سوگلی محسوب می‌شود، دولت مستعجلش با ورود گوهر به عنوان زن چهارم، چند صباحی دوام نمی‌یابد:

«زلیخا سوگلی خونه بود و من خودم می‌دیدم که اونای دیگه مته سگ ازش می‌ترسیدن. منم می‌ترسیدم؛ و دُم بدمش نمیدادم. حاجی غروب‌ها که از بازار می‌ومد خونه، اول میرفت تو اتاق زلیخا که سوگلیش بود.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۶۷)

جوانی و حامله شدن گوهر، زلیخا را به راحتی از پایگاه بلندی که نسبت به زنان دیگر حاجی اسماعیل دارد به زیر می‌کشد و این موجب شعله‌ور شدن آتش حسادت او نسبت به گوهر می‌شود، لذا اوج خصومت افقی در قالب حسادت و کینه‌ورزی را در سنگ صبور می‌توان در بین زنان حاج اسماعیل (هووها) شاهد بود. این حسادت لجام‌گسیخته باعث می‌شود با تهمت و افترا به گوهر و فرزند او هر دو را به خاک سیاه بنشانند. «حسادت جنسی... متداولترین علت دعوای فیزیکی میان دختران و زنان است.» (رودز، ۱۳۹۲: ۱۸۸)؛ گوهر دلیل درگیری خود با زلیخا را این‌گونه روایت می‌کند:

«تا پیش از اونکه من پیام خونه حاجی، زلیخا سوگلی خونه بود...، اما از وختیکه من اومده بودم تو خونش، بیشتر پیش من می‌ومد. وختیکه سر همین کاکل زری آبستن شدم،... حاجی روپاش بند نبود ... روزی که کاکل زری رو آوردم حاجی چه جشنی گرفت ... سر هیچ هیچ با زلیخا دعوا مون شد. خدا خودش میدونه من تقصیر نداشتم... یریز، مته بارون بمن فحش میداد... خیز ور داشت که با پاش بزنه تو گُم، خدایی بود که حاجی رسید و زلیخا رو از بالا خونه پرتش کرد تو حیاط...» (همان، ۷۰-۶۸)

زلیخا برای فرونشاندن خشم و تخریب گوهر در حضور حاجی چنین تهمت‌هایی را به او نسبت می‌دهد:

«جنده مرده سونی ... همه میدونن که حاجی بچش همیشه ... تموم شهر میدونن که بچه بچه میرزا حسین تون تابه ... دختر رختشورِ جنده‌ی جلنبر که نت تا دیروز آب و رنگی داشت، جوون جاهلای محله رو رو بون حمام «حاج هاشم» میکشید رو خودش، وقتی هم که پیر هفنفو شد، رو تو جاکشی کرد.» (همان، ۷۲)

چیس‌لر در این مورد می‌نویسد: «یک شخص مؤنث بیش از هرکسی می‌تواند ذهن مردم را درباره‌ی شخص مؤنث دیگر مسموم کند.» (چیس‌لر، ۱۳۸۹: ۲۷۶)

اکثر زنان سنگ صبور به‌راحتی قربانی قانون تعدد زوجات می‌شوند لذا هرگز از جانب هم‌قطاران خود احساس امنیت نمی‌کنند. این اضطراب و عدم‌امنیت را به‌راحتی از زبان زن شیخ محمود می‌توان فهمید. بیشترین ترس و واهمه‌ی او از آنجاست که طلاق داده شود و یا زنان دیگر وارد زندگی او شوند:

«آقا شما رو بخدا بمن کمک کنین چه خاکی بسرم بریزم. ... حتما رفته یه زن دیگه گرفته. همیشه میدونستم یه زن دیگه میگیره...» (چوبک؛ ۱۳۶۹: ۲۰۲)

در سنگ صبور خانم نمکی یکی دیگر از زنانی است که ورود هوو به زندگی او، عرصه را برایش تنگ‌تر کرده و موجب طلاقش شده است. خانم نمکی علت طلاق گرفتن از همسرش را برای سیف‌القللم این گونه بیان می‌کند: «آقا خیلی بداخلاق و حسود بود. یه زن دیگه هم داشت. همش منو کتک می‌زد. ... روزی هزار بار مرگم رو از خدا میخواسم. شکر خدا که از شرش خلاص شدم.» (همان، ۲۷۲)؛ نفرتی که چوبک از زن بابای خود به‌عنوان هووی مادرش دارد، همان نفرتی است که او از هووهای گوهر دارد.

خشونت و پرخاشگری، مرگ‌های دلخراش حاصل از آن یکی دیگر از شاخصه‌های آثار نویسندگان ناتورالیست است. از آنجا که خشونت رفتاری، بیشتر در طبقات فرودست دیده می‌شود، ناتورالیست‌ها به سراغ شخصیت‌ها و ماجراهایی می‌روند که هر کدام از آن‌ها بخشی از این رفتار را از خود بازتاب می‌دهند. این افراد از ناکامی‌های شدید رنج می‌برند و حاصل این ناکامی‌ها به شکل رفتارهای خشونت‌آمیز و قهری در برخورد آن‌ها با انسان‌های دیگر و حیوانات مشهود است. روانشناسان ادعا می‌کنند یکی از مهم‌ترین علل بروز پرخاشگری، ناکامی است. بر طبق این نظریه «نیروی محرکه‌ی پرخاشجویی با ناکامی رابطه‌ی مستقیم دارد.» (مورتون و کراوس، ۱۳۸۵: ۱۹)؛ «شرایط بیرونی (به‌ویژه ناکامی) انگیزه‌ای قوی برای آسیب زدن به دیگران برمی‌انگیزد. این سائق پرخاشگری، به‌نوبه‌ی خود منجر به عمل آشکار پرخاشگری می‌شود.» (بارون و دیگران، ۱۳۸۸: ۶۲۲)؛ «اگر پرخاشگری با منشأ ناکامی به عللی همچون عواقب منفی بروز نکند، ممکن است به مکانیسم جابه‌جایی منجر شود.» (صحرای، ۱۳۹۴: ۷۵)؛ «در جابجایی، هدف هیجان تغییر می‌کند، مثلاً زنی

که با شوهری درگیر شده است، چون بروز مستقیم هیجانات در برابر شوهر مشکل است، خشم و احساسات فروخورده‌ی خود را بر سر هووها، دخترخوانده‌ها، همسایه‌ها و زنان هم‌قطار و هم‌طبقه‌ی خود تخلیه می‌کنند. در تعریف مکانیسم جابه‌جایی آمده است: «جابه‌جایی تمایل انجام عملیات خصمانه و پرخاشجویانه‌ای است که علیه منشأ نارضایتی به کار نمی‌افتد؛ بلکه هدف دیگری را نشانه می‌رود.» (مورتون و کراوس، ۱۳۸۵: ۱۹)؛ لذا در مسأله‌ی درگیری و خصومت بین هووها، این مسأله خود را در آثار چوبک نشان می‌دهد؛ زیرا هووها از آنجا که در برابر پدرسالاری به زانو درمی‌آیند، از مکانیسم جابه‌جایی در جهت تخلیه‌ی خشم‌ها و عقده‌های فروخورده‌ی خود علیه همدیگر بهره می‌برند و این همان عملی است که ما از آن با عنوان خصومت افقی یاد می‌کنیم.

۸-۱-۳- خصومت افقی از جانب مادر و نامادری (زن بابا)

مسأله‌ی ناآگاهی و بی‌سوادی زنان یکی دیگر از دغدغه‌های چوبک در مورد زنان بوده است که به خصومت افقی در بین آن‌ها بیش از هر چیز دیگری دامن می‌زند. «زنان تحصیل‌نکرده مانند سربازانی هستند که در ارتشی راکد در جهل نگه داشته شوند و فقط از آن‌ها اطاعت خواسته شود.» (ناجی راد، ۱۳۸۲: ۶۰ به نقل از کرافت)؛ چوبک در داستان سنگ صبور علت گرفتار شدن گوهر و بلقیس را در موقعیت نامناسبی که دارند تا حدودی به مادر و نامادری آن‌ها پیوند می‌زند. چوبک با پرداختن به ماجرای کلفتی ۱۴ ساله‌ی مادر گوهر در خانه‌ی حاج اسماعیل و رضایت همراه با شوق و شعف او را برای عقد دختر دوازده ساله‌اش به مردی که سه زن دیگر دارد، یکی از فاکتورهای بدبختی گوهر قلمداد می‌کند؛ زیرا گوهر خودش هیچ نقشی در این بدبختی خود ندارد. گوهر در سنگ صبور دختر ده - دوازده ساله‌ای است که به خانه‌ی شوهر می‌رود: «دختر ده - دوازده ساله‌ای بودم که هیچ غمی نداشتم. عروسک‌بازی می‌کردم. عروسکام رو از جونم بیش‌تر می‌خواستم» (چوبک؛ ۱۳۶۹: ۶۰)

او فرصتی برای تعلیم و تربیت نداشته و از حقوق اجتماعی خود بی‌خبر است؛ پس معروض رخدادهای بیرونی است. رخدادی که مادرش بیش از دیگران در آن دست دارد. «مادر سرنوشت خود را به فرزند تحمیل می‌کند: نوعی مطالبه‌ی مغرورانه‌ی زنانگی و نیز نوعی انتقام‌گیری از آن.» (زرلکی، ۱۳۹۵: ۱۵۹)؛ بی‌تفاوتی خجسته مادر گوهر در قبال سرنوشت گوهر در این میان بیشترین سهم را در بدبختی گوهر دارد. خجسته مادر گوهر به حاجی اسماعیل می‌گوید:

«گوهر کلفت شماس. او کسی نداره... خدا ایشالو سایه شما رو از سر ما کم نکنه. البته شما صاب اختیارین.» (همان: ۶۲)

در نظام پدرسالاری، نه تنها مادر، بلکه دختر نیز قربانی است. «بسیاری از دخترها نسبت به مادرانشان احساس خشم می‌کنند زیرا آن‌ها به راحتی و در کمال انفعال شرایط موجود را پذیرفته‌اند. قربانی شدن یک مادر، تنها باعث تحقیر خود او نمی‌شود بلکه به دخترش نیز آسیب‌های جدی وارد می‌کند.» (Rich, 1986: 243)

در سنگ صبور، بلقیس از سرزنش‌های زن بابا ذلّه شده است. او رفتن به خانه‌ی یک مرد معتاد را بر چنین محیط خفه‌کننده‌ای ترجیح می‌دهد. بلقیس در عالم خیال خطاب به شوهر خود می‌گوید:

«هنوز دسّ راسّ و چپ خودم نشناخته بودم که ننه م مرد و آبله گرفتم. بعد همه‌اش از زن بابام توسری خوردم و مته خر کلفتی کردم تا گیر تو ... افتادم.» (چوبک؛ سنگ صبور، ۱۳۶۹: ۲۸)

بنابراین سرکوفت‌ها و سرزنش‌های زن بابای بلقیس نمی‌تواند در بدبختی‌های او سهیم نباشد. «زن‌ها هنگامی که دختر بچه‌ای به آن‌ها سپرده شده است با حرارتی که در آن نخوت با کینه درآمیزد، می‌کوشند او را به زنی مانند خود بدل کنند.» (دوبووار، ۱۳۸۰، ج ۲: ۳۲)

در داستان «چرا دریا طوفانی شده» بی‌تفاوتی مادر باعث می‌شود دختری ۱۳ ساله به یک مرد معتاد به نام عباس با عنوان صیغه واگذار شود. این دختر با وجود سن کم به دلیل بی‌تفاوتی پدر و مادر نسبت به سرنوشت او به جای شوهر داده شدن در حقیقت به یک مرد معتاد به نام عباس فروخته می‌شود. مادرش زمانی که دخترش بعد از ازدواج بیماری پیوک می‌گیرد، هیچ اقدامی برای درمان او نمی‌کند:

«یه دختریه بندر عباسی دوازده سیزده ساله‌ی ملوسی تو «شقو» صیغه کرده بودم. ... پیوک گرفت ... بابا ننش می‌گفتن فایده نداره خوب نمیشه. آخرش مرد.» (چوبک؛ خیمه‌شب‌بازی، ۱۳۳۴: ۲۸)

از این دختر معصوم می‌توان به عنوان یکی از قربانیان بی‌تفاوتی مادر در قبال دخترش در آثار چوبک یاد نمود... تینا پاسمن معتقد است: «خصوصیت افقی باعث می‌شود که زنان در مورد قربانی شدن دیگر زنان واکنش نشان ندهند و به جای حرف زدن سکوت کنند.» (passman, 2014: 196)

۹-۱-۳- خصوصیت افقی در بین عروس‌ها و مادر شوهرها و خواهر شوهرها

چوبک در داستان سنگ صبور به ماجرای عروس کل عباس و مادر شوهر او وارد می‌شود، در این داستان این مادر شوهر که عروسی در زیر دست خود دارد او را جزئی از اموال خود محسوب می‌کند... این زن از هیچ آزار و اذیتی در حق عروس خود مضایقه نمی‌کند. عروسی به دلیل تنگناها و فشارهایی که از مادر شوهر خود متحمل شده تصمیم می‌گیرد به مقابله با او برخیزد. چوبک این عروس را از زبان بلقیس این گونه معرفی می‌کند:

«اووخ زیر بازارچه عروس کل عباس گرفتم بحرف... گفت «پدر و شوور و مادر شوورم میخوان برن کربلا و من چن روزی نفس راحت میکشم از صب میام تو بازار حاجی و شاه چراغ واسیه‌ی خودم پرسه می زنم تا شوم بشه. شوورم که بردنش اجباری تو باغ تخته. میخوام واسیه خودم سیری بگردم.» (چوبک؛ ۱۳۶۹: ۲۸۵) لذا بی دلیل نیست که چیسر می گوید: «هر زنی می تواند لحظه به لحظه زندگی را برای زنانی که به آنها حسادت می ورزد، از ایشان واهمه دارد، یا برای دستیابی به منابع با آنها رقابت می کند، به جهنمی تبدیل کند.» (چیسر، ۱۳۸۹: ۶۲)

در داستان «اسب چوبی» عقب افتادگی فرهنگی و خرافه پرستی خواهران و مادر جلال، زندگی را بر زن فرهیخته‌ی فرانسوی چنان تنگ می کند که به تمام زندگی و شوهر و فرزندش پشت پا می زند و در حقیقت برای رهایی از این مخمصه فرار می کند. خواهران و بخصوص مادر جلال، عقد جلال و این زن فرانسوی را در کلیسای پاریس قبول ندارند و معتقدند باید از نو عقد شوند: «بعد آخوند آمد و عقد مسلمانی کرد و نامش را فاطمه گذاشتند.» (چوبک؛ ۱۳۵۲: ۳۰-۲۹) چون با ورود این زن فرانسوی، خواهر هفت ساله‌ی جلال می میرد، آن را بر بدقدمی زن خارجی حمل می کنند:

«گفتند زن بدقدمی است که با آمدنش مرگ را به خانه راه داده و همه ازش برگشتند.» (همان، ۲۴) مادر جلال سرانجام او را و او می دارد که با دخترعموی خود ازدواج کند و با این کار خصومت خود را هر چه بیشتر در حق این زن فرانسوی عملی می سازد. «حالا بعد از شش سال عشق و زناشویی، جلال رفته بود دخترعموی سیاه سوخته‌ی خیکی ابرو پاچه‌بزی خودش را گرفته بود و او باید سرافکنده و شرمسار برگردد پاریس پیش کس و کارش و حالا زندگی پشت سرش سوخته بود.» (همان: ۳۷)

ناتورالیست‌ها باورهای غیرعلمی و سنت‌های قدیمی را خرافات قلمداد می کنند. آنها اعتقاد دارند: «برای ترقی و رسیدن به تمدن، یکی از راه‌ها این است که سنت‌ها را از بین ببریم. مدرنیسم زمانی حاکم می شود که سنت‌ها ریشه کن شوند.» (گران، ۱۳۷۵: ۲۴۵)؛ از دیدگاه و جهان بینی ناتورالیست‌ها در یک تعریف کلی، سنت مجموعه‌ی اعتقادات، رسوم و باورهایی است که توجیه علمی نداشته باشد. چوبک که یک نویسنده ناتورالیسم است به شدت با اعتقادات مذهبی سطحی و خرافه پرستی مخالف است. او یکی دیگر از عوامل خصومت افقی در بین زنان را در همین مسأله ارزیابی می کند.

۴- نتیجه‌گیری:

رقابت جنس مؤنث با مؤنث، به شکل طبیعی یک رفتار بهنجار غیرقابل اجتناب است و برای پیشرفت هر انسانی لازم و بایسته است؛ ولی زمانی که این رقابت‌ها در شکل رفتارهایی منفی مثل پرخاشگری و خصومت نهادینه می‌شود، قضیه متفاوت است. بسیاری از فمینیست‌ها به رابطه‌ی خصومت‌آمیز بین زنان اشاره نمی‌کنند. در فرهنگ نظریه‌ی فمینیستی مگی هام نمی‌توان موردی را مشاهده کرد که به مقصر بودن زنان در بدبختی‌هایشان اشاره کرده باشد. این پاک کردن صورت یک مسأله است. این مقاله در پی آن است که تا به زنان بفهماند با آنکه آن‌ها برای رهایی از سلطه‌ی پدرسالاری شدیداً به یکدیگر متکی و نیازمند هستند، با این وجود بسیاری از آن‌ها گاهی با یکدیگر رفتاری ضدبشری و حتی وحشیانه و آزارگرانه دارند و این وحشیگری بسیار قدرتمند، دردناک و فلج‌کننده است. بدون در نظر گرفتن خصومت افقی در بین زنان دعوت کردن زنان به رابطه‌ی خواهری کاری عبث و بیهوده خواهد بود؛ بنابراین زنان باید ابتدا بپذیرند که خودشان در تسلط مردان و پدرسالاری کم‌تراز مردان مقصر نیستند؛ زیرا خصومت افقی قوی‌ترین سلاح نظام پدرسالاری و بزرگ‌ترین مانع پیشرفت زنان محسوب می‌گردد. نبود آثار و مقاله‌های بیشتر در زمینه‌ی خصومت زن با زن در مقایسه با خصومت مرد با زن نشان می‌دهد موضوع خصومت زنان با یکدیگر به دلیل انکار آن، کمتر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. از آنجا که ادبیات داستانی بخصوص رمان آینده‌ی تمام نمای رفتارهای افراد در یک جامعه است لذا؛ این مسأله نتوانسته از دید چوبک که یک نویسنده واقع‌بین و ناتورالیسم تلقی می‌شود، پوشیده بماند؛ لذا چوبک با مطرح کردن درگیری زنان با زنان در کنار ظلم و ستم پدرسالاری با دید بازتری و به دور از تعصب جنسیتی به مسأله پرداخته است.

با بررسی آثار چوبک می‌توان به این نتیجه رسید که خصومت افقی می‌تواند با پدرسالاری ارتباط تنگاتنگی داشته باشد و از طرفی اعتقادات مذهبی سطحی و خرافه‌پرستی، ناآگاهی و بی‌سوادی زنان، جبرهای جنسیتی، فقر و محرومیت، عقده‌های روانی و سرکوب‌شده و ... از سرمنشأهای آن باشد که ناتورالیست‌ها همواره در آثار خود بدان‌ها پرداخته‌اند. لذا با از میان برداشتن این عوامل و با از بین بردن فشارها و ناکامی‌های حاصل از رفتارهای پدرسالارانه در جامعه و به تبع آن کاستن از میزان سلطه‌پذیری زنان می‌توان در جهت برقراری روابط توأم با عطف، همدلی، مهربانی و همکاری در بین زنان گام‌های مؤثری برداشت و زنان و دختران آینده را در برابر تبعات ناخوشایند خصومت افقی بیمه نمود.

منابع

۱. اعزازی، شهلا، (۱۳۸۵)، «فمینیسم و دیدگاه‌ها (مجموعه مقالات)»، روشنفکران و مطالعات زنان: تهران.
۲. ایرمز، ام‌اج و گالت هرهم، جفری، (۱۳۸۷)، «فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی»، ترجمه سعید سبزیان مرادآبادی، چاپ اول، رهنما: تهران.
۳. بارون، رابرت و دیگران، (۱۳۸۸)، «روان‌شناسی اجتماعی»، ترجمه‌ی یوسف کریمی، ج ۲، ویراست یازدهم، روان: تهران.
۴. تاینس، لوئیس، (۱۳۸۷)، «نظریه‌های نقد ادبی معاصر»، ترجمه مازیار حسین زاده و فاطمه حسینی، نگاه امروز و حکایت قلم نوین: تهران.
۵. چوبک، صادق، (۱۳۴۴)، «انتری که لوطی‌اش مرده بود»، چاپ سوم (pdf)، افست: تهران.
۶. -----، (۱۳۹۹)، «انتری که لوطی‌اش مرده بود»، چاپ پنجم، بدرقه‌ی جاویدان: تهران.
۷. -----، (۱۳۵۴)، «خیمه‌شب‌بازی»، چاپ پنجم، جاوید: تهران.
۸. -----، (۱۳۳۴)، «خیمه‌شب‌بازی»، چاپ دوم (pdf)، گوتمبرگ: تهران.
۹. -----، (۱۳۵۵)، «مجموعه چراغ آخر، اسب چوبی»، چاپ دوم. (pdf)، جاویدان: تهران.
۱۰. -----، (۱۳۶۹)، «سنگ صبور»، شرکت کتاب: لس آنجلس.
۱۱. چیسلر، فیلیس، (۱۳۸۹)، «زن در برابر زن»، ترجمه‌ی: ساغر عقلی، لیوسا: تهران.
۱۲. دوبوار، سیمون (۱۳۸۰)، «جنس دوم»، جلد ۱ و ۲، ترجمه‌ی قاسم صنوی، انتشارات طوس: تهران.
۱۳. دستغیب، عبدالعلی، (۱۳۵۳)، «نقد آثار چوبک»، کانون تحقیقات اقتصادی و اجتماعی، پازند.
۱۴. رودز، استیون ای، (۱۳۹۲)، «تفاوت‌های جنسیتی را جدی بگیریم»، ترجمه‌ی معصومه محمدی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه: قم.
۱۵. زرلکی، شهلا، (۱۳۹۵)، «در خدمت و خیانت زنان: گفتارهایی درباره‌ی زنان»، نشر سرچشمه: تهران.
۱۶. شمیسا، سیروس، (۱۳۹۰)، «مکتب‌های ادبی»، نشره قطره: تهران.
۱۷. شهریار، محمد حسین، (۱۳۹۸)، «کلیات اشعار ترکی شهریار»، انتشارات نگاه: تهران.
۱۸. فورست، لیلیان و اسکرین، پیتر، (۱۳۷۴)، «ناتورالیسم»، حسن افشار، چاپ اول، نشر مرکز: تهران.
۱۹. گرانت، دیمیان، (۱۳۹۲)، «رنالیزم»، حسن افشار، چاپ ششم، شر مرکز، تهران.
۲۰. مگی، هام، (۱۳۸۲)، «فرهنگ نظریه‌های فمینیستی»، ترجمه‌ی فیروزه مهاجر، نوشین احمدی خراسانی، ج اول، انتشارات توسعه: تهران.
۲۱. مورتون، دوچ و کراوس، م، (۱۳۸۵)، «نظریه‌ها در روانشناسی اجتماعی»، ترجمه‌ی مرتضی کتبی، ج ۲، انتشارات: دانشگاه تهران.
۲۲. مولوردی، شهین دخت، (۱۳۸۵)، «کالبدشکافی خشونت علیه زنان»، دانش نگار: تهران.

۲۳. ناجی راد، محمدعلی، (۱۳۸۲)، «موانع مشارکت زنان در فعالیت‌های سیاسی-اقتصادی در ایران پس از انقلاب»، انتشارات کویر: تهران.

۲۴. رسیسیانس، املیا، (۱۳۸۳)، «مردم‌شناسی جنسیت»، سازمان میراث فرهنگی کشور، معاونت پژوهشی، پژوهشکده مردم‌شناسی، افکار: تهران.

۲۵. فخرشائی، ناهید، (۱۳۹۹)، «زن‌ستیزی در ادبیات زن‌محور: بررسی تطبیقی رمان‌های غرور و تعصب اثر جین آستین و چراغها را من خاموش می‌کنم اثر زویا پیرزاد». **ادبیات تطبیقی (نثر پژوهی ادب فارسی)**، دانشکده ادبیات و علوم انسانی کرمان، ۱۲(۲۲)، ۱۷۲-۱۴۹.

۲۶. صحرایی، قاسم و کنجوری، احمد. (۱۳۹۴)، «رفتارشناسی شخصیت‌های داستانک‌های عدل و دزد قالیاق نوشته صادق چوبک بر اساس نظریات روانشناسی اجتماعی». **ادبیات پارسی معاصر**، ۵(۴)، ۶۱-۸۰.

References

- Azazi, Shahla (2006). *Feminism and Perspectives (Collected Essays)*. Tehran: Intellectuals and Women's Studies.
- Baron, Robert, et al. (2009). *Social Psychology*, Vol. 2, 11th ed., trans. Yousef Karimi. Tehran: Ravan.
- Beauvoir, Simone de (2001). *The Second Sex*, Vols. 1 & 2, trans. Ghasem Sanavi. Tehran: Toos.
- Berry, J.W., Worthington, E.L., Wade, N.G. (2005). "Forgivingness, Vengeful Rumination, and Affective Traits." *Journal of Personality*, 73(1): 183–225.
- Caplan, Paula J. (1981). *Barriers Between Women*. Lancaster: MPT Press.
- Chissler, Phyllis (2010). *Woman Against Woman*, trans. Saghar Aghili. Tehran: Livusa.
- Chubak, Sadegh (1955). *The Last Lamp Collection, Wooden Horse*, 2nd ed. Tehran: Javidan.
- Chubak, Sadegh (1965). *The Baboon Whose Buffoon was Dead*, 3rd ed. Tehran: Offset.
- Chubak, Sadegh (1965). *The Puppet Show*, 2nd ed. Tehran: Gutenberg.
- Chubak, Sadegh (1976). *The Puppet Show*, 5th ed. Tehran: Javid.
- Chubak, Sadegh (1990). *The Patient Stone*. Los Angeles: Ketab Co.
- Chubak, Sadegh (2020). *The Baboon Whose Buffoon was Dead*, 5th ed. Tehran: Badragheh-ye Javidan.
- Darwin, Charles (1959). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection*. London: John Murray.
- Dashtgib, Abdolali (1974). *Criticism of Chubak's Works*. Tehran: Center for Economic and Social Studies, Pazand.
- Ebrahimi, M.J. & Herfem, Jeffrey (2008). *A Descriptive Dictionary of Literary Terms*, trans. Saeed Sabzian Moradabadi. Tehran: Rahnama.
- Fakhrshafaei, Nahid (2020). "Misogyny in Female-Centered Literature: Comparative Study of *Pride and Prejudice* and *I Turn Off the Lights*." *Comparative Literature (Persian Prose Research)*, 12(22), 149–172.
- Forrest, Lilian & Skreen, Peter (1995). *Naturalism*, trans. Hassan Afshar. Tehran: Markaz.
- Grant, Damian (2013). *Realism*, trans. Hassan Afshar. 6th ed. Tehran: Markaz.
- Ham, Maggie (2003). *Dictionary of Feminist Theories*, trans. Firoozeh Mohajer & Noushin Ahmadi Khorasani. Tehran: Tose'eh.
- Moane, Geraldine (2000). "Psychic Liberation: Feminist Practices for Transformation Among Irish Women." In *Feminist Interpretations of Mary Daly*, eds. Sarah Lucia Hoagland & Marilyn Frye. Pennsylvania: PSU Press.
- Mola-verdi, Shahindokht (2006). *Anatomy of Violence Against Women*. Tehran: Daneshnegar.
- Morton, Douch & Krauss, M. (2006). *Theories in Social Psychology*, Vol. 2, trans. Morteza Katbi. Tehran: University of Tehran Press.
- Najirad, Mohammad-Ali (2003). *Barriers to Women's Political-Economic Participation Post-Revolution*. Tehran: Kavir.
- Narsisian, Amelia (2004). *Anthropology of Gender*. Tehran: Iranian Cultural Heritage Organization.

- Passman, Tina (2014). "Out of the Closet Into the Field: Matriculture, the Lesbian Perspective, and Feminist Classics." In *Feminist Theory and the Classics*, eds. Nancy Sorkin Rabinowitz & Amy Richlin. pp. 181–211.
- Penelope, Julia (1992). *Call Me Lesbian: Lesbian Lives, Lesbian Theory*. California: The Crossing Press.
- Rich, Adrienne (1979). *On Lies, Secrets, and Silence: Selected Prose 1966–1978*. New York: Norton.
- Rich, Adrienne (1986). *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*, 10th ed. New York: Norton.
- Sahraei, Ghasem & Konjoori, Ahmad (2015). "Character Behavior Analysis in Chubak's Microfiction *Justice and the Hubcap Thief* Based on Social Psychology." *Contemporary Persian Literature*, 5(4), 61–80.
- Shamisa, Siros (2011). *Schools of Literary Criticism*. Tehran: Qatre.
- Shahriar, Mohammad Hossein (2019). *Complete Works in Azeri Turkish*. Tehran: Negah.
- Tyson, Lois (2008). *Contemporary Literary Theory*, trans. Maziar Hossein Zadeh & Fatemeh Hosseini. Tehran: Negah Emrooz and Hekayat Ghalam-e Now.
- Zarlaki, Shahla (2016). *In Service and Betrayal of Women: Discourses on Women*. Tehran: Sarcheshmeh.